

ARKADIUSZ WAGNER

INSTYTUT BADAŃ INFORMACJI I KOMUNIKACJI UMK

<https://orcid.org/0000-0001-9525-0579>

BATHORIANUM INTROLIGATORSKIE W ZBIORACH BIBLIOTEKI KÓRNICKIEJ

*Profesorowi Tomaszowi Jasińskiemu,
byłemu Dyrektorowi Biblioteki Kórnickiej –
z szacunkiem i przyjaźnią*

Do wielkich rzadkości w rodzimych zbiorach instytucjonalnych należą woluminy, które na pewno bądź hipotetycznie posiadał w prywatnym księgozbiornie król Stefan Batory. Oczywiście przyczyną zachowania się zaledwie około dziesięciu, dotąd zidentyfikowanych, ksiąg tegoż monarchy jest wprost katastrofalne zubożenie polskich bibliotek świeckich i kościelnych wskutek licznych wojen i powstań oraz systematycznej grabieży ze strony zaborców. O innych woluminach królewskich, jak choćby kodeksie pochodzącym z jednej z najwykwintniejszych bibliotek ery renesansu – władcy Węgier, Macieja Korwina – wiemy jedynie dzięki źródłom archiwalnym¹. Wszelako istnieją powody, by twierdzić, że i sam Batory nie poświęcał szczególnej uwagi pomnażaniu księgozbioru, koncentrując swe wysiłki w zupełnie innych – niż kultura bibliofilską – sferach aktywności². Nie znaczy to jednak, by zakupy

¹ Joachim Lelewel, *Bibliograficznych ksiąg dwoje*, t. 2, Wilno 1826, s. 346; Józef Korzeniowski, *Zapiski z rękopisów Cesarskiej Biblioteki Publicznej w Petersburgu i innych bibliotek petersburskich*, Kraków 1910, nr kat. 9, tabl. nienum.

² Problem ten zarysowałem w: Arkadiusz Wagner, *Superekslibris polski. Studium o kulturze bibliofilskiej i sztuce od średniowiecza do połowy XVII wieku*, Toruń 2016, s. 161–162.

książkowe tudzież usługi introligatorskie nie figurowały wśród wydatków dworu królewskiego³. Do monarszego księgozbioru niewątpliwie włączano też dzieła dedykowane Batoremu przez autorów rodzimych i zagranicznych, w czym zresztą odzwierciedlało się wsparcie udzielane przez króla dla różnych dziedzin nauki⁴. Analiza bibliograficzna wykazuje relatywnie dużo takich publikacji, wśród których znajdujemy druki tyleż słynne, co doniosłe, by wspomnieć o *Gnieździe cnoty* Bartosza Paprockiego (Kraków, Andrzej Piotrkowczyk, 1578), *Kronice* Macieja Strykowski (Królewiec, Jerzy Osterberger, 1582) czy wielkoformatowym zielniku *Historia sive descriptio plantarum omnium* Leonharda Thurneyssera wydanym w 1578 r. w Berlinie.

Jedną z publikacji, która wprawdzie nie zawiera drukowanej dedykacji dla Batorego, ale powstałszy z jego inicjatywy, obfituje w treściowo-ilustracyjne odniesienia do niego, jest dzieło Stanisława Sarnickiego pt. *Descriptio veteris ac novae Poloniae*, wydrukowane w 1585 r. przez Aleksego Rodeckiego w Krakowie. W Bibliotece Kórnickiej [dalej BK] znajduje się wyjątkowy egzemplarz tej publikacji (oznaczony sygnaturą Cim.F.4017), zawiera ona bowiem pewną osobliwość bibliograficzną, a przede wszystkim chroniona jest oprawą z superekslibrisem dedykacyjnym dla Stefana Batorego.

Tak druk, jak i chroniąca go oprawa, której poświęcono niniejszy przyczynek, wzbudziły zainteresowanie badawcze już w latach 20. XX w., co zaowocowało komunikatem Stanisława Bodniaka na łamach periodyku bibliofilskiego „Silva Rerum”⁵. Opisawszy oprawę, autor zwrócił uwagę na rozbieżność między nazwiskiem widniejącym na superekslibrisie dedykacyjnym dla Batorego (Jan Sienieński – kasztelan lwowski, żarnowiecki etc.)⁶ a autorem oprawionego druku (Stanisław Sarnicki). Tę pozorną sprzeczność wyjaśnił faktem, iż w 1576 r. – a zatem

³ F. B. P. [?], *Książka na dworze Stefana Batorego*, „Silva Rerum” 1925, nr 2, s. 119–120; Maria Jarosławiecka-Gąsiorowska, *Ikonoografia świecka na oprawach*, „Rocznik Biblioteki Narodowej” 1970, VI, s. 322–323.

⁴ Na temat mecenatu naukowego Batorego np. w: Henryk Barycz, *Rozwój nauki w Polsce w dobie Odrodzenia*, [w:] *Odrodzenie w Polsce. Historia nauki*, cz. 1, red. Bogdan Suchodolski, Warszawa 1956, s. 64; Bogdan Suchodolski, *Historia nauki polskiej*, t. 6, Warszawa 1977. Wsparcie finansowe dla najwybitniejszego typografa krakowskiego schyłku XVI w. Jana Januszowskiego akcentowano m.in. w: *Drukarze dawnej Polski od XV do XVIII wieku*, t. I: *Małopolska*, cz. 1: *Wiek XV–XVI*, red. Alodia Kawecka-Gryczowa, Wrocław i in. 1983, s. 70, 73.

⁵ Stanisław Bodniak, *Egzemplarz dedykacyjny „Descriptio” Sarnickiego*, „Silva Rerum” 1927, nr 11/12, s. 179–180.

⁶ Sylwetka biograficzna Sienieńskiego w: Halina Kowalska, *Sienieński Jan z Pomorza h. Dębno*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XXXVII/2, zesz. 153, Warszawa – Kraków 1996, s. 183–188.

w roku odnotowanym w superekslibrisowej inskrypcji – Sienieński został wysłany przez króla do zbadania południowo-wschodnich kresów Rzeczypospolitej. Materiały z tej ekspedycji oddał do opracowania Sarnickiemu, który wykorzystał je w *Descriptio [...] Poloniae*. Bodniak zauważył ponadto, że w odróżnieniu od innych, znanych mu, egzemplarzy druku ten z Kórnicka zawiera po ostatniej stronie tekstu *Descriptio* „rozprawkę tudzież osobny rozdział końcowy” pt. *Debno sive de origine gentis et insygnium eius*⁷. Odnotował również, że najczęściej egzemplarze *Descriptio* były oprawiane z innym dziełem Sarnickiego – *Annales sive de origine et rebus gestis Polonorum et Lituanorum* – wydanym w 1587 r., ale bez owej „rozprawki”. Wyjaśnienie tej prawidłowości znalazł w praktyce księgarskiej (niesprzedanie się części nakładu *Descriptio* z dodatkiem *Debno* przez dwa lata od daty publikacji), a zarazem w śmierci króla w 1586 r. Doprowadziło to bowiem do dezaktualizacji treści dodatku, mającego na celu „uświetnienie rodu Sienieńskich w oczach Batorego”⁸. Badacz zaakcentował także smaczek bibliograficzno-bibliofilski występujący wyłącznie w egzemplarzu kórnickim. Jest nim drzeworytniczy herb królewski na stronie *verso* poprzedzającej tekst *Debno* – pustej w innych egzemplarzach druku.

Dwa lata później interesujący nas egzemplarz druku odnotował Kazimierz Piekarski w katalogu *poloniców* szesnastowiecznych w Bibliotece Kórnickiej⁹. W 1974 r. uwzględniono go w monografii oficyn ariańskich autorstwa Alodii Kaweckiej-Gryczowej¹⁰. W 1977 r. Michał Muszyński odnotował tę książkę w pożądanym artykule dotyczącym proveniencji *poloniców* z XVI stulecia ze zbiorów BK¹¹. Z kolei w 2016 r. piszący te słowa zwrócił uwagę na warsztatową tożsamość klocków drzeworytniczych użytych w superekslibrisie i rycinie herbowej towarzyszącej dodatkowi *Debno*¹².

⁷ Stanisław Bodniak, *Egzemplarz dedykacyjny...*, s. 179.

⁸ Tamże, s. 179–180.

⁹ Kazimierz Piekarski, *Katalog Biblioteki Kórnickiej*, t. 1: *Polonica XVI-go wieku*, cz. 1, Kraków 1929, nr kat. 1284.

¹⁰ Alodia Kaweka-Gryczowa, *Ariańskie oficyny wydawnicze Rodeckiego i Sternackiego. Dzieje i bibliografia*, Wrocław i in. 1974, s. 174–175, nr kat. 58.

¹¹ Michał Muszyński, *Proweniencje poloników XVI wieku w zbiorach Biblioteki Kórnickiej (uzupełnienia do „Katalogu” K. Piekarskiego)*, „Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej” 1977, z. 13, s. 224, poz. 1284 (egz. drugi).

¹² Arkadiusz Wagner, *Superekslibris polski...*, s. 438–439, il. 218a–b. Warto w tym miejscu nadmienić, że drzeworyt użyty w charakterze sygnetu drukarskiego na stronie tytułowej *Descriptio* był przedmiotem analizy m.in. w: Katarzyna Krzak-Weiss, *Polskie sygnety drukarskie od XV do połowy XVII wieku*, Poznań 2006, s. 168; Justyna Kiliańczyk-Zięba, *Sygnety drukarskie w Rzeczypospolitej XVI wieku*, Kraków 2015, s. 207–218.

Nadmienimy też, że w ostatnich latach egzemplarz książki został zdigitalizowany¹³.

Skrótowy charakter oraz luki w dotychczasowych tekstach poświęconych kórnickiemu *bathorianum* skłaniają do bliższego przyjrzenia się temu woluminowi z perspektywy tegumentologicznej. W pierwszej kolejności pozwoli to bowiem osadzić oprawę na tle rodzimej twórczości intrologatorskiej schyłku XVI w., określić wykonawcę tego dzieła, powiązać go z innymi oprawami druków z księgozbioru monarszego, a także zobrazować powiązania między dekoracją oprawy a szatą ilustracją chronionej przez nią publikacji. Tym samym możliwe stanie się sformułowanie hipotez dotyczących mechanizmów funkcjonowania rodzimego rynku intrologatorskiego w ostatnim dwudziestolecu XVI w. oraz funkcjonowania książki na dworze królewskim Stefana Batorego.

Oprawę wykonano z żółtawego (pierwotnie białego) pergaminu o wymiarach okładzin i grzbietu ok. 305 × 200 × 10 mm, wraz z tzw. yappem przy dłuższej – zewnętrznej krawędzi bloku (il. 1, 2). Pierwotnie w tej strefie okładzin znajdowały się także dwie pary wiązań z tasiemki nieokreślonego koloru (zapewne zielonego), po których zostały nacięcia w obleczeniu. Blok woluminu zszyto na cztery zwięzy pergaminowe, przeciągnięte przez otwory w przegubach na styku grzbietu i okładzin¹⁴. Wyklejki i karty ochronne wykonano z papieru żeberkowego ze znakiem wodnym papierni Tęczyńskich pod Krakowem (godło herbowe Topór pod półksiężycem)¹⁵. Dekorację okładzin i grzbietu wykonano za pomocą tłoków, radełka, filety oraz plakiety i klocka drzeworytniczego w technice złocenia tzw. szlaggoldem (złotem z dużą domieszką srebra), co doprowadziło do jego niemal

¹³ <https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/492565/edition/473858/content> [dostęp 5.08.2023]. Digitalizacji dokonano w ramach projektu pt. „Cyfrowe udostępnianie zasobów Polskiej Akademii Nauk – Biblioteki Kórnickiej”, jednak bez oprawy, a nawet informacji o takowej. Publikacja figuruje w bazie pod błędnym tytułem, w rzeczywistości będącym jej podtytułem: *Adiecta est vera et exquisita Russiae inferioris descriptio* [...]. Drugorzędne z perspektywy niniejszego tekstu, ale godne odnotowania są zapiski piórem na stronie tytułowej druku: „Sarnieius author Polonus.” (prawdopodobnie kon. XVI–pocz. XVII w.) i „Eremitaru[um] [nieczytelne] D[omi]ni Joan | nis [nieczytelne] | AD 1675.”, drugą z nich odnotowano w: Michał Muszyński, *Proweniencje poloników XVI wieku...*

¹⁴ Dzięki konserwacji przeprowadzanej w trakcie pisania niniejszego tekstu w Pracowni Konserwatorsko-Intrologatorskiej BK pod kierownictwem dr Aleksandry Kwiatkowskiej możliwe było stwierdzenie w tzw. międzyzwieżłach dwóch pasków pergaminu pozyskanych z bliżej nieokreślonego, łacińskiego kodeksu gotyckiego o teksturowym kroju liter i liniowaniach rubrą (wym. ok. 115 × 30 mm).

¹⁵ Jadwiga Siniarska-Czaplicka, *Filigrany papierni położonych na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej od początku XVI do połowy XVIII wieku*, Wrocław i in. 1969, rys. 1033–1046 (formy znaku wodnego najbliższe temu z woluminu kórnickiego).

Il. 1. Oprawa z supereklibrisem dedykacyjnym Jana Sienieńskiego dla króla Stefana Batorego (górną okładziną); Kacper Rajman starszy, Kraków, 1585; Biblioteka Kórnicka

Il. 2. Oprawa z supereklibrisem dedykacyjnym Jana Sienieńskiego dla króla Stefana Batorego (dolna okładzina); Kacper Rajman starszy, Kraków, 1585; Biblioteka Kórnicka

Il. 3. Superekslibris dedykacyjny Jana Sienieńskiego dla króla Stefana Batorego; anonimowy drzeworytnik (klocek drzeworytniczy), Kacper Rajman starszy (oprawa), Kraków, 1585; Biblioteka Kórnicka

a.

b.

c.

Il. 4a–c. Narożny medalion maureskowo-wstęgowy na oprawie Kacpra Rajmana starszego z supereklibrisem Jana Sienieńskiego dla króla Stefana Batorego oraz podobne medaliony na oprawach polskich z 4 ćw. XVI w.

Il. 5. Centralny wycisk plakiety z medalionem maureskowo-wstęgowym w typie *schamsa* na oprawie Kacpra Rajmana starszego z superekslibrisem Jana Sienieńskiego dla króla Stefana Batorego

Il. 6. Wycisk radełka z wicią roślinną na oprawie Kacpra Rajmana starszego z superekslibrisem Jana Sienieńskiego dla króla Stefana Batorego

Il. 7. Oprawa orientalizująca (górna okładzina), Kacper Rajman starszy, Kraków, 1585; Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku

Il. 8. Oprawa orientalizująca (dolna okładzina), Kacper Rajman starszy, Kraków, ok. 1600;
Biblioteka Jagiellońska w Krakowie

Il. 9. Oprawa z superekslibrisem króla Stefana Batorego, introligator anonimowy, Kraków?, po 1576;
Muzeum Narodowe w Krakowie

Il. 10. Oprawa z superekslibrisem (dedykacyjnym?) króla Stefana Batorego, intrologator anonimowy, Kraków, prawdopodobnie 1584; Biblioteka Królewska w Sztokholmie

Il. 11. Oprawa z supereklibrisem (dedykacyjnym?) króla Stefana Batorego, introligator anonimowy, Kraków, prawdopodobnie 1586; dawne zbiory Biblioteki Kapitulnej w Gnieźnie, repr. wg: L. Formanowicz, *Biblioteka Kapitulna...*, Poznań 1929

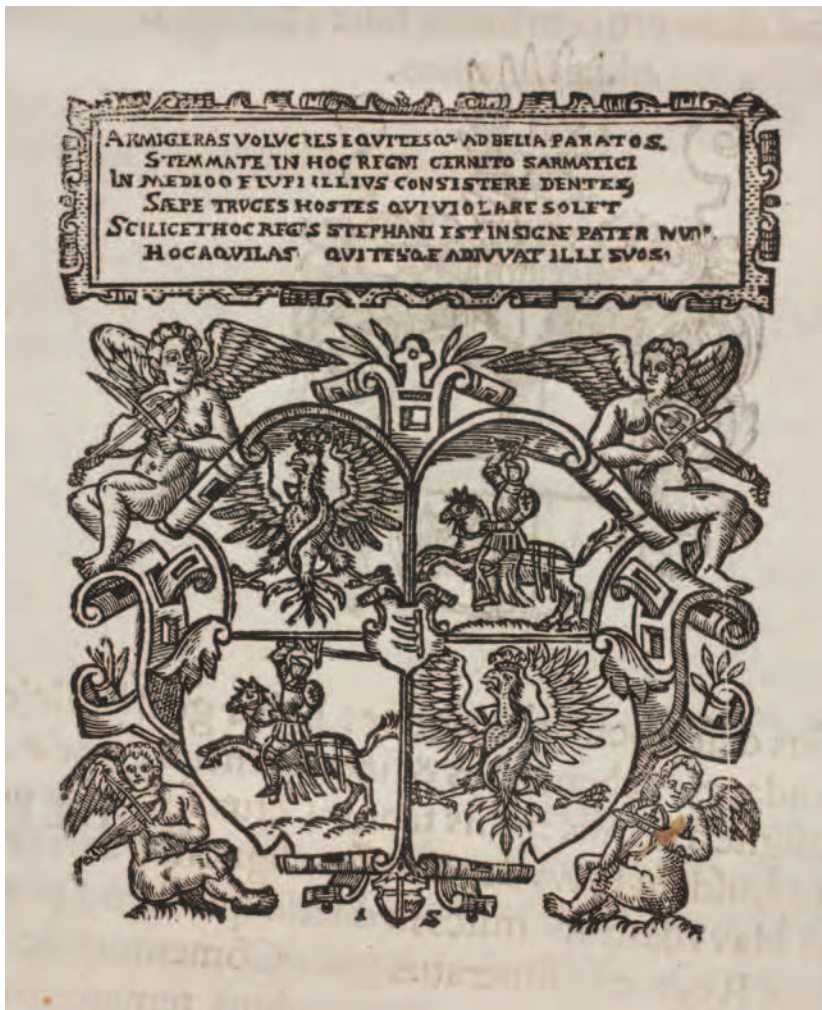
Il. 12. Oprawa z supereklibrisem dedykacyjnym króla Stefana Batorego, introligator anonimowy, Kraków, 1583; Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku

Il. 13. Oprawa z supereklibrisem (dedykacyjnym?) króla Stefana Batorego, intrologator anonimowy, Kraków, prawdopodobnie 1586; dawne zbiory Zygmunta Czarnieckiego oraz *Baworovianum* we Lwowie, obecnie Lwowska Narodowa Naukowa Biblioteka Ukrainy im. W. Stefanyka

Il. 14. Oprawa z supereklibrisem (dedykacyjnym?) króla Stefana Batorego, intrologator anonimowy, Polska (Kraków lub Poznań), prawdopodobnie 1583; Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie, repr. wg: P. Pokora, M. Muraszko, *Skarby drukarstwa...*, Poznań – Gniezno 2015

Il. 15. Wizerunek herbu królewskiego Stefana Batorego poprzedzający drukowany dodatek pt. *Debno sive de origine gentis* do dzieła Stanisława Sarnickiego *Descriptio veteris ac novae Poloniae* (Kraków, Aleksy Rodecki, 1585); drzeworytnik anonimowy, Kraków, 1585; Biblioteka Kórnicka

całkowitego szernienia¹⁶. Kompozycja okładzin jest analogiczna, oparta na centralnym motywie supereklibrisu (na górnej okładzinie) i medalionu maureskowo-wstęgowego w typie *schamsa* (na dolnej okładzinie) oraz czterech narożnych medalionach maureskowo-wstęgowych z główką anielską. W polu zwierciadła dopełniają je regularnie rozmieszczone motywy lilii (poczwórne, rozetopodobne układy na osi pionowej oraz pojedyncze wizerunki po bokach motywu centralnego). Zwierciadło otacza ramka ornamentalna, wypełniona wicią z kwiatami, żółędziami i owocami, ujęta liniami. W zewnętrznych narożach okładzin widnieją floralne ozdobniki; medalionowe ozdobniki znajdują się też w strefie przygrzbietowej – na linii zwiędów. Przy skraju okładzin ciągną się proste – pojedyncze i podwójne – linie. Wzdłuż grzbietu ciągnie się więc wyciśnięta z tego samego radełka, co w wiciach na okładzinach (zapewne wtórnie dopisano na niej piórem „SARNICKIEGO [dalej nieczytelne]”.

Ze względu na formalno-treściową złożoność supereklibrisu ów element dekoracji wymaga osobnego opisu (il. 3). Na jego kompozycję o wymiarach 91 × 74 mm składa się przede wszystkim motyw Orła królewskiego z tzw. cyfrą „S[tephanus]” przewleconą wokół szyi, piersi i ogona, oraz z herbem Trzy Zęby na piersi. Godło widnieje w bogatym obramieniu, którego najważniejszym elementem jest tablica inskrypcyjna powyżej Orła z dedykacją dla Batorego: „POTENTISSI[M]O PRINCIPI STEPHANO | PRIMO TOTIVS SARMATLÆ RE | GI [DE]DICATVM 1576”, wzbogaconą u góry motywami floralnymi oraz taśmami rollwerku. Tablicę ujmują pokaźne postaci uskrzydłonego diabła i prawdopodobnie anioła dmących w rogi. Poniżej nich pionowe części obramienia tworzą liściaste wici wyłaniające się sponad sylwetek skrzydlatych, profilowo ujętych diabłów, ewentualnie satyrów. Na ich grzbietach opierają nogi pierwsze z dwóch par puttów, siedzących nad sobą na zakrzywionych łodygach wici i grających na szałamai, lutni (lewa strona) oraz bębnie i *violi da gamba* (prawa strona). Poziomą – dolną strefę obramienia tworzy rollwerk połączony po bokach z wolutowo zakrzywionymi liśćmi (a właściwie stylizowanymi ogonami diabłów/satyrów). Styka się on z herbem Dębno na tarczy herbowej o rollwerkowym kroju, z której bezpośrednio pod piórami ogona Orła wyłania się wstęga z inskrypcją „A FIDELI SVBDITO JOAN[N]I·SIENIENSKI CAST[ELLANO] ZARNOVIENSI”.

¹⁶ Z treści komunikatu Stanisława Bodniaka wynikałoby, że około sto lat temu złocenia były jeszcze dobrze widoczne (Stanisław Bodniak, *Egzemplarz dedykacyjny...* s. 180: „utrzymał się dotąd złoty wycisk i złocenia żłóbków”).

Zastosowany repertuar rozwiązań formalno-stylowych oprawy, oparty na współlistnieniu centralnego medalionu ornamentalnego (lub innego motywu – w tym wypadku supereklibrisu) z narożnymi medalionami bądź tzw. ćwierćmedalionami, jest charakterystyczny dla tzw. opraw orientalizujących¹⁷. W polskim introligatorstwie ów styl dekoracji introligatorskiej rozpowszechnił się w ostatniej ćwierci XVI w. i – podlegając ciągłej ewolucji – utrzymał popularność do drugiej ćwierci następnego stulecia. Wywodził się ze zdobnictwa introligatorskiego w Persji, w której nie tylko oddziałwał na formuły dekoracyjne w tamtejszym kobiernictwie, ale przeniknął na oprawy w osmańskiej Turcji. W 2 poł. XV w. jego naśladownictwa pojawiły się w ofercie introligatorów włoskich, choć jednocześnie tamtejsi bibliofile zlecali wykonanie takich opraw warsztatom tureckim, syryjskim i egipskim. Z kolei w ciągu XVI w. kompozycje te zyskały popularność we Francji i innych krajach zachodnioeuropejskich, czemu towarzyszyło przekształcanie islamskich ornamentów wypełniających centralne i narożne medaliony. Na przełomie lat 60. i 70. XVI w. styl ten rozpowszechnił się w Rzeczypospolitej, na co wpłynęły m.in. zależności od introligatorstwa niemieckiego i francuskiego, jak również bezpośrednie kontakty z Turcją. W obfitej produkcji rodzimych warsztatów wyodrębniły się wówczas „czyste” kompozycje islamizujące (ograniczone do centralnych medalionów i narożnikowych ćwierćmedalionów wypełnionych maureską lub ornamentem maureskowo-wstęgowym) oraz kompozycje urozmaicone radełkowaniem, a nawet gęsto rozsiانymi w zwierciadle motywami lilii bądź perełkowaniem w typie francuskich dekoracji *à semé*. W ciągu 3–4 ćw. XVI w. ewoluowała też moda na ornamenty wypełniające medaliony: oprócz maureski i ornamentu maureskowo-wstęgowego (także z elementami rollwerkowymi) stosowano kompozycje rollwerkowo-okuciowe i schweifwerkowe¹⁸. Widniejące na oprawie z BK medaliony narożnikowe z główką anielską zdobyły szczególną popularność w latach 70. i 80. XVI w.¹⁹, co zresztą interpretowano jako przejaw nasilania się w tamtych dekadach ideologii kontrreformacyjnej²⁰. Z kolei na przełomie

¹⁷ Arkadiusz Wagner, *Orientalizujące oprawy*, [w:] Elżbieta Pokorzyńska, Małgorzata Pronobis-Brzezińska, Arkadiusz Wagner, *Leksykon prawoznawczy*, Bydgoszcz 2023, s. 251–252 (tamże dalsza literatura).

¹⁸ Arkadiusz Wagner, *Elementy manierystyczne w zdobnictwie introligatorskim w Polsce (od XVI do początku XVII wieku)*, „Rocznik Biblioteki Narodowej” 2016, t. XLVII, s. 58–67, il. 5–11.

¹⁹ Tenże, *Elementy...*, s. 63, il. 10a, b–11.

²⁰ Sten G. Lindberg, *Reliures polonaises dans les bibliothèques suédoises de l'âge gothique de la Renaissance et de la Réforme*, [w:] *VIIIe Congrès International des Bibliophiles, Varsovie, 23–29 juillet 1973*, Rédaction generale: Krystyna Dymkowska, Joanna Pasztalaniec-Jarzyńska, Varsovie 1985, s. 83–86.

XVI–XVII w. proces ten niejako zwińczyły charakterystyczne ćwierćmedaliony z wizerunkami ewangelistów, na co zapewne miało wpływ zdobnictwo ksiąg liturgicznych w obrządku wschodnim, zwłaszcza w ośrodkach kresowych.

W świetle obecnej wiedzy o produkcji introligatorskiej w Rzeczypospolitej 4 ćw. XVI w. oprawy orientalizujące z charakterystycznymi medalionami narożnymi, ukazującymi m.in. główkę anielską, były tworzone w Krakowie (np. oprawa z około 1570 r. chroniąca księgę urzędową przeznaczoną prawdopodobnie do użytku Zygmunta Augusta²¹; oprawa druku z 1588 r. wykonana dla Anny Jagielonki²²), Wilnie (np. oprawy z około 1590 r. oraz z końca XVI w.²³) i Poznaniu (np. oprawy z lat 80. XVI w. dla marszałka wielkiego koronnego Andrzeja Opalińskiego²⁴; oprawa z około 1590 r. dla anonimowego bibliofila²⁵). Wprawdzie wśród opraw lwowskich oraz gdańskich i toruńskich 2 poł. XVI w. dotąd nie stwierdziłem takich dzieł, nie jest jednak wykluczone, że wobec stosowania na nich podobnych formuł dekoracyjnych (z narożnymi ćwierćmedalionami maureskowo-wstęgowymi²⁶) także formuła z narożnymi medalionami ukazującymi główki anielskie była znana tamtejszym introligatorom.

²¹ *Biblioteka Narodowa, Katalog rękopisów*, Seria II, t. 2, oprac. Bogumił S. Kupś, Krystyna Muszyńska, Warszawa 1980, nr kat. (sygn.) III 3082; *Oprawy polskie. Wystawa zorganizowana przez Bibliotekę Narodową i Oddział Warszawski Towarzystwa Przyjaciół Książki, listopad-grudzień 1987*, red. Andrzej Żółtowski, Warszawa 1987, nr kat. 10; fotografia tej oprawy w: Arkadiusz. Wagner, *Supereklibris...*, il. 49.

²² Maria Krynicka, *Oprawy książkowe z herbami ostatnich Jagiellonów w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie*, „Rozprawy i Sprawozdania Muzeum Narodowego w Krakowie” 1980, t. XII, il. 30–31.

²³ Edmundas Laucevičius, *XV–XVIII a. knygu įrišimai Lietuvos bibliotekose*, Vilnius 1976, nr kat./rys. 277, 359.

²⁴ Arkadiusz Wagner, *Oprawy ksiąg Andrzeja Opalińskiego*, [w:] *Księgozbiór wielkopolskiego magnata. Andrzej Opaliński (1540–1593)*, red. A. Wagner, Poznań 2011, s. 143–195, 176–179, 185–187, il. nie num. na s. 177, 186.

²⁵ *Oprawy książkowe XIV–XVIII wieku w zbiorach Książnicy Kopernikańskiej w Toruniu*, cz. 1: *Rzeczpospolita, Prusy, Dolny Śląsk*, opr. Arkadiusz Wagner, współpr. Beata Madajewska, Anna Mazerska, Katalog wystawy towarzyszącej III Ogólnopolskiej Konferencji Oprawozdawczej pt. „Zbiory polskie”, Instytut Informacji Naukowej i Bibliologii UMK, Wojewódzka Biblioteka Publiczna – Książnica Kopernikańska w Toruniu, Zespół ds. Inwentaryzacji Biblioteki Katedralnej w Gnieźnie, działający na WH UAM w Poznaniu, Toruń 13–14 grudnia 2018, Toruń 2018, nr kat./tabl. 41.

²⁶ Zob. np. Anna Jędrzejowska, *Książka polska we Lwowie w XVI w.*, Lwów – Warszawa 1928, tab. nie num. po s. 80 (oprawa lwowska z 1581 r.); Ewa Ogonowska, *Oprawy zabytkowe i artystyczne XIII–XIX wieku w zbiorach Biblioteki Gdańskiej Polskiej Akademii Nauk*, Gdańsk 1993, nr kat./il. 25, 29 (oprawy gdańskie z l. 80. XVI w.); Beata Gryzio, *Scholis decus urbi ornamentum. Oprawy z księgozbioru Jana Bernarda Bonifacia*, [w:] *Zbiory polskie*, red. Arkadiusz Wagner, współpr. Denetta Ryszkowska-Mirowska, Anna Wronka, Toruń 2021, tabl. VII (oprawa gdańska z kon. XVI w.).

W obliczu pokrewieństwa formalno-stylowego oprawy kórnickiej i opraw z dekoracją orientalizującą tworzonych w różnych ośrodkach koronnych i litewskich kluczową rolę w określeniu wykonawcy dzieła odgrywa analiza porównawcza narzędzi zdobniczych. W interesującym nas przypadku tyczy się to głównie tłoka, z którego odcisnięto narożne medaliony, ponadto centralnej plakiety medalionowej w typie *schamsa* oraz radełka z wicią roślinną. Pierwsze narzędzie zestawione z relatywnie licznymi, niemal identycznymi, medalionami narożnymi używanymi w introligatorniach 4 ćw. XVI w., wyróżnia się bardziej czubatą fryzurą aniołka, wyraźnie „gruszkowym” kształtem głowy, jak również drobniejszymi detalami opracowania wstęg, elementów floralnych oraz szrafowania tła (il. 4a–c). Podobnego rodzaju wyróżniki w opracowaniu detali – drugorzędne pod względem formalnym, ale kluczowe pod względem atrybucyjnym – cechują medalion *schamsa* (il. 5). Z kolei radełko z wicią, zestawione z dwunastoma, zidentyfikowanymi przez Stena G. Lindberga²⁷, radełkami o podobnym wzorze, wyróżnia się m.in. wymiarami (124 × 7 mm²⁸, z bocznymi liniami: 124 × ok. 9) oraz kolejnością i stroną, po której rozmieszczone są kwiaty, żołądź i owoc: żołądź (strona prawa), grono (strona lewa), okrągły kwiat (strona prawa), kwiat lub potrójny strąk (strona lewa), gruszkowy kwiat (strona prawa), potrójny owoc (strona lewa), etc. (il. 6).

W świetle wiedzy o narzędziach stosowanych w zidentyfikowanych introligatorniach 2 poł. XVI w. cechy scharakteryzowanego tłoka, plakiety i radełka pozwalają na przypisanie oprawy warsztatowi Kaspara Rajmana starszego. Introligator ten działał w Krakowie od 1566 r. (data osiedlenia się w mieście) do śmierci około 1600 r. (prawdopodobnie w 1603)²⁹. Dane źródłowe oraz stosunkowo duża liczba zachowanych dzieł wskazują, że pod koniec XVI stulecia stał się on jednym z głównych lub wręcz wiodącym introligatorem krakowskim, pracującym dla rozmaitych klientów – począwszy od władców, przez hierarchów świeckich

²⁷ Sten G. Lindberg, *Reliures...*, s. 116–117, lista VIIIA g1–g12, il. 38 (przerys radełka tożsamego z tym na oprawie z BK: g7).

²⁸ Tamże (s. 117, lista VIIIAg7) podaje minimalnie odmienne wymiary 120 × 7 mm.

²⁹ Z literatury dot. biografii i dzieł tego introligatora zob. np.: Adam Chmiel, *Oprawy introligatora krakowskiego Kaspra Rajmana (Starszy) 1566–1600*, „Przemysł i Rzemiosło” 1921, nr 1, z. 1, s. 14–20; Elżbieta Dudzińska, *Rajman Kasper*, [w:] *Słownik pracowników książki polskiej*, red. Irena Treichel, Warszawa – Łódź 1972, s. 744; Janina Bieniarzówna, *Rajman Kasper*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 30, Wrocław 1987, s. 485–486; a ostatnio Michał Muraszko, *Oprawy ksiąg z warsztatu introligatora krakowskiego Kaspra Rajmana starszego*, [w:] *Zbiory...*, s. 339–357 (tamże dalsza literatura).

i kościelnych, szlachtę i kler, skończywszy na instytucjach. Jego oprawy odznaczają się znakomitym wykonawstwem, tak pod względem materiałowo-technicznym, jak dekoracyjnym. W repertuarze formalno-stylowym znajdowały się zarówno kompozycje tradycyjne, oparte na radełkowaniach w typie renesansowym (z tzw. radełkiem jagiellońskim włącznie), jak również orientalizujące. Tym ostatnim Rajman nadawał szczególnie efektowną formę, sprowadzającą się do obfitości złoceń oraz bogactwa ornamentów w wyciskach plakiet, tłoków i radełek. Warto nadmienić, że chętnie stosowane przez tego mistrza zagęszczenie drobniejszych motywów (lilie i inne ozdobniki), regularnie rozmieszczanych w zwierciadłach okładczyń jako tło dla motywów centralnych i narożnych, nadawało oprawom formę zbliżoną do zachodnioeuropejskich – zwłaszcza francuskich – dzieł *à semé*.

Scharakteryzowany wyżej tłok z medalionem narożnym ukazującym m.in. główkę anielską użyty został przez Rajmana na przykład do dekoracji oprawy skórzanej z 1581 r. (Biblioteka Jagiellońska w Krakowie)³⁰. Z 1585 r. pochodzi oprawa skórzana ozdobiona nim na górnej i dolnej okładzinie (Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku, il. 7)³¹. Centralną plakieta medalionową *schamsa* ozdobiono m.in. centrum górnej okładziny oprawy skórzanej wykonanej po 1583 r. (Biblioteka Jagiellońska w Krakowie)³², w centrum górnej okładziny podobnej oprawy z 1591 r. (Ossolineum we Wrocławiu)³³ czy też w takim samym miejscu na oprawie skórzanej z 1596 r. (Biblioteka Uniwersytecka w Uppsali)³⁴. Spośród Rajmanowskich narzędzi użytych na oprawie z BK najczęściej spotyka się radełko ornamentalne z wicią³⁵. Znajduje się ono np. na niektórych, okazałych oprawach druków z księgozbioru Macieja Becha (m.in. Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego w Kielcach, Wileńska Biblioteka Uniwersytecka)³⁶. Jako

³⁰ Anna Lewicka-Kamińska, *Rajman...*, przerys nie num., sygn. BJ: Phil. 2516.

³¹ Arkadiusz Wagner, *Superekslibris...*, tabl. XIII.

³² Anna Lewicka-Kamińska, *Rajman...*, przerys nie num., sygn. BJ: Lexica 598.

³³ *Katalog druków XVI wieku z historycznej kolekcji Ossolineum*, red. Dorota Sidorowicz-Mulak, Wrocław 2017, nr kat. 2695, tabl. 25.

³⁴ Uppsala universitetsbibliotek, sygn. Polen fol. 21 (wcześniejsza sygn. Obr. 29:1), zob.: <http://probok.alvin-portal.org/alvin/record.jsf?pid=alvin-record%3A15321&cid=2> [dostęp 17.05.2016 (materiały autora tekstu – aktualnie baza jest niedostępna)].

³⁵ Warto zaznaczyć, że Rajman prawdopodobnie dysponował również pomniejszoną wersją tego radełka, przeznaczoną do dekoracji druków mniejszego formatu (zob. Biblioteka PTPN, sygn. 7400 I; <https://ptpn.locloud.pl/items/show/4710> [dostęp 18. 08. 2023]; o tej oprawie także Michał Muraszko, *Oprawy...*, s. 342, 347).

³⁶ Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego w Kielcach, sygn. 003012; Edmundas Laucevičius, *XV–XVIII a. knygy...*, il. 238 (oprawa mylnie łączona z ośrodkiem wileńskim); o oprawach

obramienie widnieje na pięknej oprawie z 1590 r. oznaczonej supereklibrisem króla Zygmunta III³⁷. Na analogicznej zasadzie użyto go na równie efektownej oprawie z 1597 r., odnotowanej niedawno przez Michała Muraszko (BK)³⁸, na oprawie z 1598 r. z supereklibrisem Jana Krzysztoporskiego młodszego (Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie)³⁹ czy też na oprawie rękopisu z księgozbioru Kacpra Guttetera, wykonanej około 1600 r. (Biblioteka Jagiellońska w Krakowie, il. 8)⁴⁰.

Jak zatem widać, oprawa z BK nie tylko wpisywała się pod względem formalno-stylowym w standardy produkcji warsztatu Kaspara Rajmana starszego, ale też odpowiadała kanonom zdobnictwa intrologatorskiego w Rzeczypospolitej 4 ćw. XVI w. Fakt ten prowokuje do postawienia kwestii, jak owo dzieło prezentowało się na tle ksiąg należących do Stefana Batorego? Innymi słowy, czy pod względem materiałowo-technicznym i zdobniczym przynależała do większej grupy *bathorianów*, czy była dziełem odosobnionym? Podejmując się próby odpowiedzi na to pytanie, należałoby w pierwszej kolejności zaakcentować raz jeszcze fakt przetrwania do dziś bardzo znikomej liczby woluminów królewskich, co siłą rzeczy zmusza do znacznej ostrożności w formułowaniu hipotez. Ponadto, wśród ksiąg królewskich należałoby wyodrębnić woluminy, które opracowano na zlecenie królewskie (rozumiane jako zlecenie królewskiego bibliotekarza) oraz na zlecenie osób traktujących księgi jako podarek dla władcy.

Do pierwszej grupy dzieł prawdopodobnie należy oprawa druku bazylejskiego z 1567 r. ze zbiorów Muzeum Narodowego w Krakowie (il. 9)⁴¹. Ta skromna pod

z księgozbioru tego bibliofila w: Alodia Kawecka-Gryczowa, *Nieznany bibliofil polski XVI wieku Maciej Bech*, „Roczniki Biblioteczne” 1977, z. 1–2, s. 117–140; Arkadiusz Wagner, *Supereklibris...*, s. 460.

³⁷ Ludwik Zalewski, *Biblioteka seminarjum duchownego w Lublinie i biblioteki klasztorne w diecezji lubelskiej i podlaskiej*, Warszawa 1926, tabl. nie num. po s. 192. Warto w tym miejscu odnotować, że Rajman otrzymał od tego władcy przywilej wyłączający go spod jurysdykcji cechowej, co w 1591 r. doprowadziło do konfliktu, a następnie bojkotu rzemieślnika przez innych mistrzów intrologatorskich (zob. Kazimierz Hałaciński, *Sądy cechowe intrologatorów krakowskich*, s. 4.; zob. też Anna Lewicka-Kamińska, *Rajman...*, notatki luźne).

³⁸ Michał Muraszko, *Oprawy...*, s. 351, il. 4.

³⁹ Marianna Czapnik, *Księgozbiór Krzysztoporskich. Z dziejów renesansowych bibliotek szlacheckich*, [w:] *Kolekcje historyczne. Księgozbiory szlacheckie XVI–XVII wieku*, t. II, Warszawa 2009, il. 12–13.

⁴⁰ Biblioteka Jagiellońska w Krakowie, sygn. Rkp 285.

⁴¹ Olaus Magnus, *Historia...*, Basileae, Ex Officina Henric Petrina, 1567; zob.: Agnieszka Perzanowska, *Deski, skóry i klauzury. Dzieła intrologatorów okresu staropolskiego w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie. Centuria I*, Kraków 2018, maszynopis, s. 12, nr kat. 42 (sygn. MNK VIII–XVI.269); wolumin zdigitalizowany na: <https://fbc.pionier.net.pl/details/nnwlvzSh> [dostęp 18.07.2023].

względem materiałowym i zdobniczym oprawa wybija się na tle innych *bathorianów* zarówno stylem dekoracji, jak i formą superekslibrisu. Wykonano ją bowiem z białego pergaminu z płaskim grzbietem i paskami zwięzów przeciągniętymi w przegubach okładczy, ponadto zaopatrzone w yappy i wiązadła (niezachowane). Złożoną szlaggoldem dekorację okładczy wykonano według tego samego schematu: w centrum widnieje superekslibris w formie medalionu rollwerkowo-okuciowego o romboidalnym kształcie, będącego zarazem kartuszem dla Orła królewskiego z herbem Trzy Zęby na piersi⁴². Dwustrefowe obramienie pokazanego zwierciadła składa się z podwójnej ramki linearnej wzbogaconej narożnymi ozdobnikami oraz zewnętrznej ramki z ornamentem tralkowym. Za sprawą powyższych rozwiązań oprawę należałoby zatem rozpatrywać jako refleks introligatorskiego zdobnictwa zachodnioeuropejskiego, z przenikającym się pierwiastkiem francuskim (ogólne pryncypia dekoracji okładczy) i niderlandzko-niemieckim (forma superekslibrisu).

Jako klasyczne przykłady stylu orientalizującego w krakowskim introligatorstwie należałoby traktować cztery bardzo podobne oprawy wykonane najprawdopodobniej w jednej i tej samej introligatorni współpracującej z tamtejszą Oficyną Łazarzową albo przyjmującej zlecenia królewskie – przypuszczalnie Macieja Przywilickiego⁴³. Za pierwszą możliwością przemawiałyby fakt, iż chronią one druki Reinholda Heidensteina, *De bello moscovito* z 1584 r. (il. 10)⁴⁴ oraz Hannibala Roseliusa, *Pymander Mercurii [...], Liber I, IV i V* z lat 1584–1586 (il. 11)⁴⁵, wydane w tejże oficynie. Egzemplarze ksiąg mogły być zatem oddane do introligatorskiego

⁴² Reprodukacja superekslibrisu w: „Silva Rerum” 1930, z. 4/7, tabl. nie num., Etienne [Stefan] Komornicki, *Essai d'une iconographie du roi Etienne Batory*, Cracovie 1935, il. na okł.; Vincas Kisauskas, *Lietuvos knygos ženklai 1518–1918*, Vilnius 1984., nr kat./il. 27. Kwestię jego funkcji podjęto w: Arkadiusz Wagner, *Superekslibris...*, s. 162, przyp. 71.

⁴³ O współpracy Oficyny Łazarzowej Jana Januszowskiego z Maciejem Przywilickim, zmarłym 11 stycznia 1587 r., w: *Drukarze dawnej Polski...*, s. 93.

⁴⁴ Sten G. Lindberg, *Reliures...*, s. 118, lista VIII B: 7, il. 37; o superekslibrisie z tej oprawy w: Adam Heymowski, *Reliures armoriées polonaises de l'époque des Jagellon et des Vasa dans les collections suédoises*, [w:] *VIIIe Congrès International des Bibliophiles...*, s. 150; Arkadiusz Wagner, *Superekslibris...*, s. 246–247, il. 83b.

⁴⁵ Leon Formanowicz, *Biblioteka Kapitulna w Gnieźnie*, [w:] *Biblioteki Wielkopolskie i Pomorskie*, red. Stefan Wierczyński, Poznań 1929, s. 159, tabl. nie num. (oprawa t. V z superekslibrisem z herbem królewskim na tarczy o dekoracyjnym kroju); *Katalog druków polskich XVI wieku Biblioteki Kapitulnej w Gnieźnie*, Poznań 1930, s. 57–58, nr kat. 323, 325–326, tabl. X (superekslibris na oprawie t. I z herbem królewskim w kartuszu owalnym); „Polska Gazeta Introligatorska” 1929, nr 5, tabl. nie num. (oprawa t. V z superekslibrisem z herbem królewskim na tarczy o dekoracyjnym kroju); Arkadiusz Wagner, *Superekslibris...*, s. 246.

kooperanta oficyny, a następnie – w ujednoliconej, bardzo reprezentacyjnej szacie zewnętrznej – подарowane władcy przez właściciela drukarni. Nie jest jednak wykluczone, że woluminy trafiły do biblioteki królewskiej nie jako podarunki, ale wskutek systematycznych zakupów. Zaledwie trzyletni okres opublikowania wyżej wymienionych druków sprzyjał oddawaniu ich do tego samego intrologatora, który w dodatku opracował je według ujednoliconej formuły materiałowo-technicznej i dekoracyjnej. W tym kontekście warto wspomnieć o trzech oprawach ksiąg przychodów i wydatków Królestwa Polskiego z 1579, 1580 i 1581 r. (Muzeum Narodowe w Krakowie)⁴⁶. Jej wykonanie zlecono najprawdopodobniej temu samemu intrologatorowi, co w przypadku druków z Oficyny Łazarzowej, za czym przemawia ten sam tłok herbowy na górnej okładzinie – na księgach urzędowych służący jako herb państwowy⁴⁷, na drukach zaś jako superekslibris królewski. Podobnie jak za czasów Zygmunta Augusta, dwaj intrologatorzy opraciwający setki królewskich *monumentów* – Jerzy Moeller i Mistrz Dawid – otrzymywali też zlecenia od instytucji państwowych⁴⁸, także w tym przypadku odbiorca zleceń instytucjonalnych mógł jednocześnie przyjmować zlecenia bezpośrednio od królewskiego bibliotekarza.

Wysokim stopniem pokrewieństwa formalnego z dziełem w BK odznacza się oprawa z Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku (il. 12). Także ona chroni druk z oficyny Łazarzowej (Hieronymus Sirinus, *Liber de modo acqvirendae divinae gratiae* [...], 1583)⁴⁹, w tym wypadku jednak na pewno w egzemplarzu dedykacyjnym. Przesądza o tym treść rozbudowanej inskrypcji ciągnącej się na obu okładzinach wokół centralnego herbu królewskiego⁵⁰, najprawdopodobniej

⁴⁶ Monika Paś, *Zespół XVI-wiecznych opraw ksiąg rachunkowych w zbiorach Działu Rzemiosła Artystycznego i Kultury Materialnej Muzeum Narodowego w Krakowie*, [w:] *Tegumentologia polska dzisiaj*, red. Arkadiusz Wagner, Toruń 2015, s. 243, nr kat. 28–30, il. 6a–b.

⁴⁷ Badaczka odnotowała dwa warianty tłoka, różniące się stroną, w którą skierowana jest głowa Orła: w heraldyczną lewą – najstarsza oprawa (1579) i w heraldyczną prawą – dwie kolejne oprawy (1580–1581), zob. Monika Paś, *Zespół...*, s. 243.

⁴⁸ Maria Krynicka, *Oprawy...*, s. 33, 35.

⁴⁹ Kazimierz Rulka, *Superekslibrisy w zbiorach Biblioteki Seminarium Duchownego we Włocławku*, „*Studia Włocławskie*” 2003, nr 6, s. 528 (badacz zauważył pokrewieństwo formalne między herbem królewskim na oprawie a tymże na odwrocie strony tytułowej druku, po której znajduje się drukowana dedykacja dla Batorego).

⁵⁰ Inskrypcję, niestety dziś już silnie zatartą, wyciśnięto drobnymi tłokami literniczymi o kroju antykwowym: „QVIS SAEVVM STRIDES EXPANSIS QVID RVISALIS | DVRA NEC E FORTIPECTORE SCVTA MOVES | MONTOTNYPERBOREOS TIBI SATNV[...]SSE TRI: | VMPHOS | VNGV[.]QVIDET TORVOLVMI[...] AERIS AD HVC | ME STEPHANI EXAGITAT MAVOR TRA | STĒMATA REGIS | AD QVAE ROMVLEI NON ADIERE DVCES |CAEDI [...] DAMNIS MOSCHVM NECVISS | POTENTEM | NON SATIS AD [.]NTIS FESTINO RELLIQVIAS.”

wyciśniętego z tego samego tłoka, który posłużył do wcześniej opisanych opraw. Podobnie jak oprawę z BK, dzieło to wykonano z jasnego pergaminu pokrytego dekoracją złożoną szlaggoldem (obecnie zupełnie szerniałym). Oprócz herbu i inskrypcji okładziny zdobią narożne medaliony maureskowo-wstęgowe z główką anielską, motywy lilii oraz zewnętrzna ramka z wicią o formie niemal analogicznej do tej z oprawy w zbiorach kórnickich.

Zredukowana wersja tej dekoracji znajduje się na innej oprawie chroniącej dzieło Roberta Bellarmina współwydane w 1586 r. przez Davida Sartoriusa w Ingolstadt i Oficynę Łazarzową Jana Januszowskiego w Krakowie (il. 13)⁵¹. Dzieło to, niegdyś należące do Zygmunta Czarneckiego, a później do lwowskiego *Baworowianum*, obecnie przechowywane jest w Lwowskiej Narodowej Naukowej Bibliotece Ukrainy im. W. Stefanyka⁵². Wykonano je z jasnego pergaminu, przy dłuższych krawędziach bloku zagiętego w yappy i przetkanego rzemiennymi związami na przegubach okładzin; pierwotnie oprawę zaopatrzoneo też w wiązadła. Większą część okładzin tego małego druku zajmuje motyw herbu królewskiego o znanej już formie, otoczonego paroma floralnymi ozdobnikami i ramą radełkową z wicią podobną do tej z opraw Rajmana.

Na podobnych pryncypiach materiałowo-technicznych i dekoracyjnych oparto również krakowską lub poznańską oprawę druku kolońskiego z 1583 r., zidentyfikowaną niedawno w Archiwum Archidiecezjalnym w Gnieźnie (il. 14)⁵³. Dzieło to, przypuszczalnie również należące do kategorii opraw dedykacyjnych, wykonano z jasnego pergaminu z yappami, wiązadłami oraz związami przepuszczonymi przez przeguby okładzin. Złożona (obecnie szerniała) dekoracja tworzy typową kompozycję orientalizującą z centralnym herbem królewskim wyciśniętym z klocka drzeworytniczego, otoczonym liliami oraz narożnymi medalionami maureskowo-wstęgowymi z główkami anielskimi. Zwierciadło okładzin zamyka szeroka rama ornamentalna z wicią oraz naprzemiennie rozmieszczone ozdobniki. Warto dodać, że obciążenia kart tego woluminu pozłożono i cyzelowano, co wraz ze złotym

⁵¹ Robertus Bellarminus, *Iudicium* [...] *De Libro, quem Lutherani vocant, Concordiae*, Ingolstadii, Apud Davidem Santorium, et Cracoviae in Officina Lazari, 1586; zob.: Rudolf Kotuła, *Właściciele rękopisów i starodruków zbiorów wielkopolskich Z. Czarneckiego mieszczących się obecnie w „Baworowianum” we Lwowie*, Lwów 1929, nr kat. 13, tabl. nie num. po s. 16.

⁵² Lwowska Narodowa Naukowa Biblioteka Ukrainy im. W. Stefanyka, sygn. I. C. 75061.

⁵³ Piotr Pokora, Michał Muraszko, *Skarby drukarstwa i introligatorstwa ze zbiorów dawnej Biblioteki Katedralnej w Gnieźnie. Katalog wystawy w Bibliotece Raczyńskich, Poznań 5–30 maja 2015*, Poznań – Gniezno 2015, s. 9–10, il. nie num.

kolorem zdobień na okładzinach i grzbiecie musiało mu niegdyś nadawać cechy wytworności.

Z zaprezentowanego materiału zabytkowego wynikałoby zatem, że wśród znanych dziś woluminów z księgozbioru Stefana Batorego dominują, lub wręcz stanowią wyłączność, dzieła mu podarowane. Co znamienne, niemal wszystkie z nich stanowią wytwory Oficyny Łazarzowej Jana Januszowskiego, cieszącego się życzliwością władcy, uwieńczoną zamiarem nobilitacji szlacheckiej dla typografa⁵⁴. Jednakże najbardziej prawdopodobnym nabytkiem królewskim okazuje się druk z Muzeum Narodowego w Krakowie. Świadczyłaby o tym jego metryka (1567 r.) i naturalnie brak drukowanej dedykacji dla władcy. Odosobnienie oprawy oraz zdobiącego ją superekslibrisu na tle innych introligatorskich *bathorianów* zmusza jednak do uznania tej kwestii za nierozstrzygniętą. W podobny sposób należałoby traktować oprawę druku kolońskiego ze zbiorów gnieźnieńskich: wobec braku typograficznej dedykacji dla króla, a jednocześnie wobec formy oprawy typowej dla rodzimego, a nie niemieckiego, introligatorstwa, wolumin ten jawiłby się jako dzieło zakupione do królewskiego zbioru. Należy wszakże zaakcentować unikatową – i dodajmy: dość prymitywną – formę superekslibrisu, najprawdopodobniej używanego na początku XVII stulecia w poznańskiej oficynie Jana Wolraba jako drzeworyt ze zmienionym godłem królewskim na piersi Orła⁵⁵. Fakt ten wskazywałby nie tylko na jednorazowy upominek książkowy z introligatorsko-typograficzno-graficznym motywem herbowym, ale też na poznańskie pochodzenie oprawy. Równie możliwe jest jednak późniejsze trafienie klocka z Krakowa do poznańskiej oficyny. Być może królewskim nabytkiem był też druk z 1586 r. z dawnych zbiorów *Baworovianum*. Na niewątpliwie polskiej oprawie widnieje bowiem superekslibris Batorego wyciśnięty z klocka stosowanego nie tylko do oznaczania ksiąg urzędowych, ale też dzieł drukowanych.

Prawdopodobnie z tej samej introligatorni co powyższe dzieło pochodzi oprawa druku z Włocławka oraz czterech druków ze Sztokholmu i Gniezna. O ile w przypadku pierwszej księgi jej status upominku dla króla nie podlega dyskusji

⁵⁴ O relacjach między Janem Januszowskim i królem Batorem m.in. w: *Drukarze dawnej Polski...*, s. 70, 73–74, 77; Justyna Kiliańczyk-Zięba, *Czcionką i piórem. Jan Januszowski w roli pisarza i tłumacza*, Kraków 2007, s. 22, 26, 93–104 i in.; też, *State and Church Sponsored Printing by Jan Januszowski and his Drukarnia Łazarzowa (Officina Lazari) in Krakow*, [w:] *Print and Power in Early Modern Europe (1500–1800)*, ed. by N. Lamal, J. Cumby, H.J. Helters, Leiden 2021, s. 204–205, 207.

⁵⁵ Zob. herb królewski Zygmunta III Wazy u dołu strony tytułowej dzieła Pawła Szczerbica, *Ius municipale. To iest prawo mieyskie magdeburskie...*, Poznań, Jan Wolrab 1610 (zgodnie z powszechną wówczas praktyką drukarską, motyw herbu Trzy Zęby na piersi Orła wycięty z klocka i wstawiono w jego miejsce motyw herbu Snopek rodu Wazów).

– jej oprawę zdobi bowiem rozbudowana inskrypcja dedykacyjna, o tyle przedmiotem wątpliwości w tej sferze okazują się dalsze cztery księgi. Jednolita forma ich opraw z uwzględnieniem relatywnie kosztownych materiałów i techniki zdobień wskazywałyby raczej na systematyczne zlecenia z dworu królewskiego aniżeli kilka podarunków na przestrzeni co najmniej trzech lat. Dodajmy, że z wyjątkiem 5 tomu *Pymander Mercurii* brak w nich drukowanych dedykacji dla króla⁵⁶. Treści potwierdzających akt dedykacji i prezentu nie ma również na oprawach. Użyty klocek superekslibrisowy jest zaś tożsamy z tym, który widnieje na wyżej przywołanym druku z *Baworovianum*, a zatem na hipotetycznym nabytku króla. Nawet fakt, iż wszystkie cztery druki pochodzą z krakowskiej Oficyny Łazarzowej, nie może być okolicznością przesądzającą o ich statusie podarków dla monarchy: jeśli nawet Jan Łazarzowic (Januszowski) – nadmieńmy, że od 1578 r. serwitor królewski – podarowywał Batoremu kolejne dzieła ze swojej oficyny, to niezależnie od nich do królewskiego księgozbioru mogły trafiać ich inne egzemplarze. Co więcej, jak wskazują woluminy kórnicki i wrocławski, takie księgi były oprawiane raczej mniej kosztownie, tzn. z użyciem pergaminu i złocień niższej jakości.

Niezależnie od wątpliwości dotyczących sposobu, w jaki przywołane woluminy weszły do królewskiego księgozbioru, faktem pozostaje ich jednorodność stylowa. Z wyjątkiem bowiem oprawy z Muzeum Narodowego w Krakowie i Poznaniu i małoformatowej oprawy z *Baworovianum* wszystkie dzieła reprezentują styl orientalizujący. Z tego punktu widzenia drugorzędne różnice tyczą się użytych materiałów (skóra na deskach lub pergamin) oraz detali kompozycyjnych (np. rodzaj medalionów narożnikowych czy rozmieszczenie drobniejszych motywów w polu zwierciadła). W owej jednorodności odzwierciedlała się moda na oprawy w tym stylu, jaka praktycznie przez cały okres rządów Batorego panowała w introligatorstwie Rzeczypospolitej, w tym zwłaszcza w Krakowie i Poznaniu. Za miarę tego ujednoczenia mogą służyć dwie oprawy włoskie ze zbiorów toruńskich i gdańskich, które jako hipotetyczny podarunek dla Batorego lub Anny Jagiellonki prezentują wprost diametralnie odmienny styl dekoracji⁵⁷.

⁵⁶ W dziele Heidensteina znajduje się dedykacja dla bratanka króla – wojewody siedmiogrodzkiego, Zygmunta Batorego, zob.: <https://cyfrowe.mnk.pl/dlibra/publication/16855/edition/16607/content> [dostęp 18.08.2023]. W dziele Rosseliego znajdują się zaś dedykacje dla: Franciszka Gonzagi (t. I), kardynała Ferdynanda I Medyceusza (t. II), Franciszka Medyceusza (t. III), abpa Stanisława Karnkowskiego (t. IV) i króla Stefana Batorego (t. V).

⁵⁷ Arkadiusz Wagner, *Wolumin z polskim superekslibrisem królewskim? O jednym z dzieł rzymskiego introligatorstwa XVI wieku w zbiorach PAN Biblioteki Gdańskiej*, [w:] *Dawnych ksiąg niesyty. Tom studiów dedykowanych Profesorowi Januszowi Tondelowi na siedemdziesięciolecie urodzin*, red.

Mając zatem wycinkowy – wobec szczupłej liczby zabytków – obraz szaty zewnętrznej monarszych ksiąg, wypadałoby na koniec zajrzeć do wnętrza woluminu z BK. Tam bowiem, wedle ustaleń Stanisława Bodniaka, znajduje się unikatowy drzeworyt o wym. 93 × 80 mm (il. 15). Ukazuje on skwadrowany herb Rzeczypospolitej (w 1 i 4 polu – Orzeł Korony z cyfrą „S[tephanus]” na piersi, w 2 i 3 polu – Pogoń Litewska) z herbem Batorego Trzy Zęby na tarczy sercowej, widniejący na tarczy o dekoracyjnym kroju, z rollwerkowo zaginaną podstawą i nasadą oraz wciętymi pobocznikami. Na obu osiach zza tarczy wyłaniają się dodatkowe, perforowane taśmy rollwerkowe wzbogacone motywami liści, pod tarczą zaś widnieje mały herb Dębno z inicjałami „I[oannes] S[ieneński]” po bokach. W górnych narożach kompozycji ukazano anioły opierające się na zagięciach tarczy i grające na skrzypcach, w dolnych rogach kompozycji odpowiadają im mniejsze wizerunki aniołków grających na takich samych instrumentach. Powyżej motywu herbowego widnieje prostokątny kartusz o rollwerkowym obramieniu, mieszczący inskrypcję „ARMIGERAS VOLVCRES EQVITESQ[UE] AD BELLA PARATOS. | STEMMATE IN HOC REGNI CERNITO SARMATICI | IN MEDIOO FLVPI ILLIVS CONSISTERE DENTES, | SÆPE TRVCES HOSTES QVI VIOLARE SOLET | SCILICET HOC REGIS STEPHANI EST INSIGNE PATERNVN | HOC AQVILAS [E]QVITESQVE ADIVVAT ILLI SVOS.”

Już pobieżny rzut oka na tę rycinę sygnalizuje jej analogię formalną z supereklibrisem na górnej okładzinie. Sprowadza się ona do przeciętnego poziomu artystycznego, objawiającego się głównie niedoskonałościami w modelunku postaci anielskich oraz kształtach liter. Geometryzującymi uproszczeniami odznaczają się też elementy rollwerkowe w kartuszu, a w mniejszym stopniu w tarczy herbowej, co zresztą czyni ten motyw najlepiej prezentującym się w całej kompozycji. Cechy te wskazują wyraźnie na jednego, anonimowego drzeworytnika – *form-schneidera* będącego wykonawcą obu dzieł. Wyjaśnienie bliskiego pokrewieństwa między nimi odnaleźć można w szesnastowiecznej praktyce typograficznej i introligatorskiej, a jednocześnie w działaniach podejmowanych wówczas przez inicjatorów książkowych podarków. Zaakcentowanie w obu kompozycjach wątku królewskiego i rodowego, odnoszącego się do Jana Sienieńskiego, zdaje się dowodzić, że szlachcic ten zamówił u drzeworytnika wykonanie kompozycji wedle wskazówek dotyczących szczególnie treści inskrypcji oraz herbu Dębno i inicjałów

zleceńodawcy. Pierwszy z klocków został użyty przez typografa na pustej stronie unikatowego egzemplarza druku, w miejscu sąsiadującym z „rozdziałem” dotyczącym Sienieńskich. Drugi klocek posłużył zaś introligatorowi do okolicznościowej ozdoby i oznaczenia oprawy podarunkowego egzemplarza książki.

Tego rodzaju zabieg polegający na wykorzystaniu aż dwóch specjalnie wykonanych drzeworytów, by egzemplarzowi księgi nadać charakter podarunku (tak wewnątrz, jak i na zewnątrz woluminu), wydaje się odosobniony. Z drugiej jednak strony praktyka wykorzystywania klocka drzeworytniczego z kompozycją herbową jako ryciny w druku (najczęściej towarzyszącej „wierszowi na herb”), a jednocześnie jako superekslibrisu dedykacyjnego była dobrze znana ówczesnym typografom i introligatorom⁵⁸. Jeszcze częściej zdarzało się, że klocek drzeworytniczy z motywem herbu wykorzystywano w tym samym lub podobnym czasie do oznaczania innych ksiąg niż ta z drzeworytem⁵⁹. Podłożem takich działań była zwykła oszczędność, czemu jednak musiały towarzyszyć kontakty nosiciela danego herbu z typografem. Zazwyczaj bowiem właśnie w jego posiadaniu znajdowały się takie klocki, na co dzień używane w pracy drukarskiej. Kierunek wykorzystania klocków mógł być jednak odwrotny: tam, gdzie rycina herbowa w druku jest negatywowa (z dominacją czerni nad bielą), a jednocześnie niewielkich rozmiarów i niewysokich lotów artystycznych, tam prawdopodobnie „wypożyczono” ją typografowi z pracowni introligatorskiej, w której służyła do wyciskania na oprawach superekslibrisów lub herbów urzędniczych. Godne podkreślenia jest jednak, że z korzyściami finansowymi i organizacyjnymi, jakie wiązały się z podwójnym wykorzystaniem klocków, szły w parze wyzwania natury technicznej. Wyciskanie w skórze lub pergaminie klocków z drewna, w dodatku z użyciem złocien, było bowiem trudniejsze niż dokonywanie tego na gorąco, tzn. z użyciem podgrzanych narzędzi introligatorskich. Jak jednak widać na przykładzie niezliczonych opraw z XVI w., tego rodzaju niedogodności skutecznie przełamywano, o czym świadczy wyrazistość i trwałość tak wyciśniętych kompozycji.

Jak się zatem okazuje, wyjątkowa ranga historyczna przeanalizowanego woluminu wynika nie tylko z jego pierwotnego przeznaczenia – jako podarku od Jana Sienieńskiego dla króla Stefana Batorego. Także aspekt typograficzno-graficzny i ściśle z nim powiązany aspekt zdobnictwa introligatorskiego czynią z kórnickiej księgi obiekt unikatowy. Wobec faktu, iż jest to jedna z bardzo nielicznych ksiąg

⁵⁸ Arkadiusz Wagner, *Superekslibris...*, s. 433–439.

⁵⁹ Tamże, s. 433–439, 458–463.

związanych z księgozbiorem tegoż władcy, nabiera ona statusu prawdziwego cy-melium w skali nie tylko BK, ale i wszystkich polskich bibliotek.

BIBLIOGRAFIA

- Barycz Henryk, *Rozwój nauki w Polsce w dobie Odrodzenia*, [w:] *Odrodzenie w Polsce. Historia nauki*, cz. 1, red. Bogdan Suchodolski, Warszawa 1956.
- Biblioteka Narodowa, Katalog rękopisów*, seria II, t. 2, oprac. Bogumił S. Kupść, Krystyna Muszyńska, Warszawa 1980.
- Bieniarzówna Janina, *Rajman Kasper*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 30, Wrocław 1987.
- Bodniak Stanisław, *Egzemplarz dedykacyjny „Descriptio” Sarnickiego*, „Silva Rerum” 1927, nr 11/12.
- Chmiel Adam, *Oprawy introligatora krakowskiego Kaspra Rajmana (Starszy) 1566–1600*, „Przemysł i Rzemiosło” 1921, nr 1, z. 1.
- Czapnik Marianna, *Księgozbiór Krzysztoporskich. Z dziejów renesansowych bibliotek szlacheckich*, [w:] *Kolekcje historyczne. Księgozbiory szlacheckie XVI–XVII wieku*, t. II, Warszawa 2009.
- Drukarze dawnej Polski od XV do XVIII wieku*, t. I: *Małopolska*, cz. 1: *Wiek XV–XVI*, red. Alodia Kawecka-Gryczowa, Wrocław i in. 1983.
- Dudzińska Elżbieta, *Rajman Kasper*, [w:] *Słownik pracowników książki polskiej*, red. Irena Treichel, Warszawa – Łódź 1972.
- F. B. P. [?], *Książka na dworze Stefana Batorego*, „Silva Rerum” 1925, 2.
- Formanowicz Leon, *Biblioteka Kapitulna w Gnieźnie*, [w:] *Biblioteki Wielkopolskie i Pomorskie*, red. Stefan Wierczyński, Poznań 1929.
- Formanowicz Leon, *Katalog druków polskich XVI wieku Biblioteki Kapitulnej w Gnieźnie*, Poznań 1930.
- Gryzio Beata, *Scholis decus urbi ornamentum. Oprawy z księgozbioru Jana Bernarda Bonifacia*, [w:] *Zbiory polskie*, red. Arkadiusz Wagner, współpr. Danetta Ryszkowska-Mirowska, Anna Wronka, Toruń 2021.
- Heymowski, Adam, *Reliures armoriées polonaises de l'époque des Jagiellon et des Vasa dans les collections suédoises*, [w:] *VIIIe Congrès International des Bibliophiles, Varsovie, 23–29 juillet 1973*, Rédaction generale: Krystyna Dymkowska, Joanna Pasztalaniec-Jarzyńska, Varsovie 1985.
- Jarosławska-Gąsiorowska Maria, *Ikonoografia świecka na oprawach*, „Rocznik Biblioteki Narodowej” 1970, VI.
- Jędrzejowska Anna, *Książka polska we Lwowie w XVI w.*, Lwów – Warszawa 1928.
- Katalog druków XVI wieku z historycznej kolekcji Ossolineum*, red. Dorota Sidorowicz-Mulak, Wrocław 2017.
- Kawecka-Gryczowa Alodia, *Ariańskie oficyny wydawnicze Rodeckiego i Sternackiego. Dzieje i bibliografia*, Wrocław i in. 1974.
- Kawecka-Gryczowa Alodia, *Nieznany bibliofil polski XVI wieku Maciej Bech*, „Roczniki Biblioteczne” 1977, z. 1–2.

- Kiliańczyk-Zięba Justyna, *Czcionką i piórem. Jan Januszowski w roli pisarza i tłumacza*, Kraków 2007.
- Kiliańczyk-Zięba Justyna, *State and Church Sponsored Printing by Jan Januszowski and his Drukarnia Łazarzowa (Officina Lazari) in Krakow*, [w:] *Print and Power in Early Modern Europe (1500–1800)*, ed. by Nina Lamal, Jamy Cumby, Helmer J. Helmers, Leiden 2021.
- Kiliańczyk-Zięba Justyna, *Sygnety drukarskie w Rzeczypospolitej XVI wieku*, Kraków 2015.
- Kisarauskas Vicnas, *Lietuvos knygos ženklai 1518–1918*, Vilnius 1984.
- Komornicki Stefan, *Essai d'une iconographie du roi Etienne Batory*, Cracovie 1935.
- Korzeniowski Józef, *Zapiski z rękopisów Cesarskiej Biblioteki Publicznej w Petersburgu i innych bibliotek petersburskich*, Kraków 1910.
- Kotula Rudolf, *Właściciele rękopisów i starodruków zbiorów wielkopolskich Z. Czarneckiego mieszczących się obecnie w „Baworovianum” we Lwowie*, Lwów 1929.
- Kowalska Halina, *Sienieński Jan z Pomorza h. Dębno*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XXXVII/2, zes. 153, Warszawa – Kraków 1996.
- Krynica Maria, *Oprawy książkowe z herbami ostatnich Jagiellonów w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie*, „Rozprawy i Sprawozdania Muzeum Narodowego w Krakowie” 1980, t. XII.
- Krzak-Weiss Katarzyna, *Polskie sygnety drukarskie od XV do połowy XVII wieku*, Poznań 2006.
- Laucevičius Edmundas, *XV–XVIII a. knygy įrišimai Lietuvos bibliotekose*, Vilnius 1976.
- Leleweł Joachim, *Bibliograficznych ksiąg dwoje*, t. 2, Wilno 1826.
- Lindberg Sten G., *Reliures polonaises dans les bibliothèques suédoises de l'âge gothique de la Renaissance et de la Réforme*, [w:] *VIIIe Congrès International des Bibliophiles, Varsovie, 23–29 juillet 1973*, Rédaction generale: Krystyna Dymkowska, Joanna Pasztalaniec-Jarzyńska, Varsovie 1985.
- Muraszko Michał, *Oprawy ksiąg z warsztatu introligatora krakowskiego Kaspra Rajmana starszego*, [w:] *Zbiory polskie*, red. Arkadiusz Wagner, współpraca Danetta Ryszkowska-Mirowska, Anna Wronka, Toruń 2021.
- Muszyński Michał, *Proweniencje poloników XVI wieku w zbiorach Biblioteki Kórnickiej (uzupełnienia do „Katalogu” K. Piekarskiego)*, „Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej” 1977, z. 13.
- Ogonowska Ewa, *Oprawy zabytkowe i artystyczne XIII–XIX wieku w zbiorach Biblioteki Gdańskiej Polskiej Akademii Nauk*, Gdańsk 1993.
- Oprawy książkowe XIV–XVIII wieku w zbiorach Książnicy Kopernikańskiej w Toruniu*, cz. 1: *Rzeczpospolita, Prusy, Dolny Śląsk*, opr. Arkadiusz Wagner, współpraca: Beata Madajewska, Anna Mazerska, Katalog wystawy towarzyszącej III Ogólnopolskiej Konferencji Oprawoznaczej pt. „Zbiory polskie”, Instytut Informacji Naukowej i Bibliologii UMK, Wojewódzka Biblioteka Publiczna – Książnica Kopernikańska w Toruniu, Zespół ds. Inwentaryzacji Biblioteki Katedralnej w Gnieźnie, działający na WH UAM w Poznaniu, Toruń 13–14 grudnia 2018, Toruń 2018.
- Oprawy polskie. Wystawa zorganizowana przez Bibliotekę Narodową i Oddział Warszawski Towarzystwa Przyjaciół Książki, listopad–grudzień 1987*, red. Andrzej Żółtowski, Warszawa 1987.
- Paś Monika, *Zespół XVI-wiecznych opraw ksiąg rachunkowych w zbiorach Działu Rzemiosła Artystycznego i Kultury Materialnej Muzeum Narodowego w Krakowie*, [w:] *Tegumentologia polska dzisiaj*, red. Arkadiusz Wagner, Toruń 2015.
- Perzanowska Agnieszka, *Deski, skóry i klauzury. Dzieła introligatorów okresu staropolskiego w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie. Centuria I*, Kraków 2018, maszynopis.
- Piekarski Kazimierz, *Katalog Biblioteki Kórnickiej*, t. I: *Polonica XVI-go wieku*, cz. 1, Kraków 1929.

- Pokora Piotr, Muraszko Michał, *Skarby drukarstwa i intrologatorstwa ze zbiorów dawnej Biblioteki Katedralnej w Gnieźnie. Katalog wystawy w Bibliotece Raczyńskich, Poznań 5–30 maja 2015, Poznań – Gniezno 2015.*
- Pokorzyńska Elżbieta, Pronobis-Brzezińska Małgorzata, Wagner Arkadiusz, *Leksykon prawoznawczy, Bydgoszcz 2023.*
- Rulka Kazimierz, *Superekslibrisy w zbiorach Biblioteki Seminarium Duchownego we Włocławku, „Studia Włocławskie” 2003, nr 6.*
- Siniarska-Czaplicka Jadwiga, *Filigrany papierni położonych na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej od początku XVI do połowy XVIII wieku, Wrocław i in. 1969.*
- Suchodolski Bogdan, *Historia nauki polskiej, t. 6, Warszawa 1977.*
- Wagner Arkadiusz, *Elementy manierystyczne w zdobnictwie intrologatorskim w Polsce (od XVI do początku XVII wieku), „Rocznik Biblioteki Narodowej” 2016, XLVII.*
- Wagner Arkadiusz, *Oprawy ksiąg Andrzeja Opalińskiego, [w:] Księgozbiór wielkopolskiego magnata. Andrzej Opaliński (1540–1593), red. A. Wagner, Poznań 2011.*
- Wagner Arkadiusz, *Superekslibris polski. Studium o kulturze bibliofilskiej i sztuce od średniowiecza do połowy XVII wieku, Toruń 2016.*
- Wagner Arkadiusz, *Wolumin z polskim superekslibrisem królewskim? O jednym z dzieł rzymskiego intrologatorstwa XVI wieku w zbiorach PAN Biblioteki Gdańskiej, [w:] Dawnych ksiąg niesyty. Tom studiów dedykowanych Profesorowi Januszowi Tondelowi na siedemdziesięciolecie urodzin, red. Iwona Imańska, Arkadiusz Wagner, Toruń 2016.*
- Zalewski Ludwik, *Biblioteka seminarjum duchownego w Lublinie i biblioteki klasztorne w diecezji lubelskiej i podlaskiej, Warszawa 1926.*

ABSTRAKT

ARKADIUSZ WAGNER

**BATHORIANUM INTROLIGATORSKIE
W ZBIORACH BIBLIOTEKI KÓRNICKIEJ**

Wśród licznych cymeliów Biblioteki Kórnickiej znajduje się dzieło Stanisława Sarnickiego pt. *Descriptio veteris ac novae Poloniae*, wydrukowane w 1585 r. przez Aleksego Rodeckiego w Krakowie. Chroni je oprawa pergaminowa z dekoracją w typie orientalizującym, oznaczona superekslibrisem dedykacyjnym od Jana Sienieńskiego dla króla Stefana Batorego. Wobec nikłej liczby introligatorskich *bathorianów*, które zachowały się do dzisiaj, w tekście podjęto analizę tegumentologiczną tego dzieła. Pozwala ona na osadzenie oprawy na tle rodzimej twórczości introligatorskiej schyłku XVI w., określenie jej wykonawcy, powiązanie z innymi oprawami druków z księgozbioru Batorego, a także zobrazowanie powiązań między dekoracją okładek a szatą ilustracją chronionej przez nią publikacji.

Słowa kluczowe: Stefan Batory, introligatorstwo polskie XVI w., superekslibris, Stanisław Sarnicki, Jan Sienieński, Oficyna Łazarzowa, Aleksy Rodecki

ABSTRACT

ARKADIUSZ WAGNER

**BOOKBINDING BATHORIANUM
IN THE COLLECTIONS OF THE KÓRNICK LIBRARY**

The numerous cimelia of the Kórnick Library include Stanisław Sarnicki's work *Descriptio veteris ac novae Poloniae*, printed by Aleksy Rodecki in Cracow in 1585. It is protected by a parchment binding with orientalising decoration marked with a supralibros dedicated by Jan Sienieński to King Stephen Báthory. In view of a scant number of the surviving bookbinding *bathoriana*, the paper provides a book cover-focused analysis of the work. It makes it possible to examine the binding against the Polish bookbinding art of the late 16th century, identify its maker, link it to other bindings of printed books from Báthory's book collection, and picture the connections between the decoration of the covers and the illustrations of the publication the binding protected.

Keywords: Stephen Báthory, Polish 16th-c. bookbinding, supralibros, Stanisław Sarnicki, Jan Sienieński, Oficyna Łazarzowa, Aleksy Rodecki

